

לכתחילה, משניטל הסולם ונזדקף הר במקומו נתאוששה דעתו במקצת ונתרווחה עליו נפשו. הר הוא בחזקת מוצק; אין זה לך סולם שריווח של חלל עשוי בין שלביו. ההר גופו הוא קרקע עולם. כל טפח וטפח ממנו נתמצע לך מתחת לרגליך. לא עליך החובה להגיע עד השיא. חלשו רגליך צעד לך עקב בצד אגודל או עמוד דבוק לצלע של ההר. לישון, לישון, הוי, להירדם. להירדם מעט־קט ולהחליף כוח. הזמן הוא סוגיה חמורה ואין ללון בה. לבוקר משפט. „לפי שעה שכב והרדם”. ואילו לא נתבייש היה נותן פיו בשיר, שיר בלילה, שיר־ערש לכן אובד, שאין לו בקרוב אם חומלת ואלוהים רחוק ממנו. ואם אינו שר הרי לפחות ידבר אל עצמו בשכל לומר: אי לך, מה לך ולא נאה לך להיות חלוש־דעה ונטול־רצון שכזה. הנח כל עיון ודיון בבעיה זו למחר, למחר כשיאיר יום וקולה של חמה יהא מסר ברקיע ובעולם מסביב יינשאו קולות: קול אדם וקול בהמה וקול כל־ירכב, קול חתן וכלה וקול תינוק בעריסה וקול כל התשואות. אני אדבר עמך, שר של זמן. מחר אדבר עמך. מחר, מסכים? ודומה היה עליו ששמע קול מלילה: ניחא, יהא כך. נחה עליו דעתו מהסכסם זה. דן: הנה הוא הענין. הזמן הוא שלנו ורשאים אנו לעשות בתוכו כבתוך שלנו. כל שאני מבקש לדחות הנני דוחו לאחר זמן ומקץ שעה. משום שהזמן אינו רק שלי אלא הוא אני. כל שאני מבקש לדחות הנני דוחו לאחר זמן ומקץ שעה. משום שהזמן אינו רק שלי אלא הוא אני. הוא נוול כדם בעורקי ודופק כקול מלבי. שור, שור, זמן, תפסתיד בקרניך. כעת אני יודע, מי אתה. אתה הנך אני; אתה הנך הוא; אתה הם; ואתה כל הכל.

מימרה זו כל כך נתחבבה עליו, שהתחיל לשננה בפיו. השינון, שנעשה בחיתוך־דבור חדגוני, השרה עליו שעמום והשעמום מחלחל ליאות קהה. הוא חש התחשכות במוח והתקדרות בנשמה. שמי הנחושה שבמרומי הזמן פתחו את רחמם והרעיפו לו טיף־טיפ של תנומה בעינים. ואולי זה היה רסיס מאגלי הדמע. עוד הוא בנים ולא נים ומאזין לפעמי התנומה. זה לבו פועם לדום; וזה רוחו משווע בקרבן; אל דמי. אלו הן עצמותיו הנחיות לנופש ונפשו בו הומיה: אין מנוחה. רחמנות. רחמנות. לישון מעט־קט, הוי, להירדם. ליאות קהה משתפכת בכל ישותו. באו מי השינה עד נפש. נחשולים מנענעים אותו והוא מגעגע לתוך אשד רץ לאין־סוף. הוא חש עצמו נמוג והולך. בזמן השלך הס. טעם נשיקה בפיו. מלאך הרחמים הוריד את תריסי נשמתו וסגר את כל מוצאי ישותו ומבואיה. אתא לילה והחושך עטף אותו.

(סוף יבוא)

על הכוון הרצוי של למודי האנגלית *

מאת ח. י. רות

מחובתי לפתוח בבקשת סליחה. הנני מורה, אך לא לאנגלית; וידעתי מבשרי שעצות מבעף מקצוע אחר על הוראת מקצועי אינן עלולות לשמח את לבי. ואולם למדתי הרבה כשאחרים הציגו לפני לא עצות אלא דרישות, שהרי העומד בחוץ מיטיב לראות את תפקידו של מקצוע מן העומד בפנים. העומד בפנים, מתוך נסיונו המעשי, מבין איך להורות ומה ניתן להוראה; אבל המסתכל מתוך החוץ, ריתוקו דוקא, רואה מה צריך להורות. לפני עיניו משתרע כל ארג המסכות

* הרצאה בשערי ההשתלמות למורי האנגלית מטעם מחלקת ההינדך של כנסת ישראל והמכון הבריטי, כ"ז בניסן תש"ג (2.5.1943)

הקובעות את חשיבותו של המקצוע, וחשיבות המקצוע בתוך המקצועות האחרים היא הקובעת את טיבו ואת תכניתו. הריני מומין אתכם איפוא לדיין ביחד אתי על השאלה המרכזית: ל שם כ ה נחוצים לנו לימודי האנגלית. אם נמצא תשובה לשאלה זו, הרי כל השאר בבהינתן: „זיל גמור“, מהצד השלילי התשובה ברורה: אין אנו עוסקים בלמודים אלה כדי להיות אנגלים. לאנגלים, כלכל עם אחר, היתרונות והחסרונות שלהם, ואפשר שאילו רצינו להפוך את עורנו, היינו מבכרים אותם על כל עם אחר. אפשר כן, ואפשר לא. אינני יודע. ואין אני מעונין לדעת. בחירה זו אינה עומדת לפנינו, שהרי כבר בחרנו — או נבחרנו — בחירה אחרת. הרינו יהודים, והורנו לארץ אבותינו כדי לבנות מחדש את החיים היהודיים, וחלק עיקרי מחיים אלה מהווה הלשון, והתרבות, העברית. האנגלית בשבילנו לשון־משנה, לשון זרה. ועכשיו השאלה: לשון־משנה זו, לשון זרה זו, למה לנו?

לאן בכלל למה לנו לשון־משנה? למה לא להסתפק בעברית?

על זה יש להשיב שאין לנו ברירה אחרת. כל אומה קטנה זקוקה ללשון־מלוואים זרה.

נתחיל מן ההתחלה. נשכח כרגע את הגעגועים שיש לנו, בני דור המעבר, הדור שאולי למד יותר מדי, לגדולי הספרות העולמית. אולי סוף סוף אפשר לחיות בלי הומירוס או שזכפיר או גיטה, ואולי בנינו יעשו את הנסיון. אך יש צרכים פשוטים יותר, ובהם מוכרחים להתחשב.

1. ילד עובר ברחוב: הוא רואה את שם הרחוב כשהוא כתוב גם באותיות שאינן האותיות המרובעות שלנו. הוא יושב בבית אבא: שמים על השולחן קופסה הבאה מחוץ לארץ, ושוב אותן אותיות זרות. הוא גדל ועוזר לאבא בחנותו או בבית־מסחרו: האותיות האלה רודפות אחריו בכל מקום. ולא רק בעיר אלא גם בכפר: „מרגרינה בלו־בנד“; סכיני גילוח „גילט“; „סיגריות מספירו“. אני מדבר על עובדות. אם רצוי כך או לא, אינו מעניני כרגע. אני קובע כעובדה שאפילו הילד הפשוט ביותר ירגיש את עצמו מקופח ומעוור אם לא ידע לקרוא את האותיות הלטיניות; ואם ירצה לקבל עליו איזה שהוא תפקיד בחברה, יצטרך לא רק לקרוא אותן אלא גם לכתבן. שליח בבנק, עוזר בחנות, מזכיר סתם, ולא רק אלה, אלא כל מי שבא בין הבריות בכלל. זקוק במדה כלשהי ללשון אירופאית. אני קובע אפוא את הקריאה התמה והכתובה התמה — נגיד, קריאה של שמות ומודעות, וכתובה של שמות וקבלות — כדברים היסודיים שכל ילד ירצה לרכוש לשם התועלת הפשוטה בחיים. (איך ישיג מכשירים אלה; איך אפשר למורה לעזור לו להשיגם, הרי זה בידכם. אנו דנים עכשיו לא על דרכי ההוראה אלא על תפקידיה ותכליתה. אני לכשעצמי, ז"א טירון והדיוט, התרשמתי מאד משיטת ה„אנגלית היסודית“ מיסודו של ריצ'רדס, ונדמה לי ששיטה זו היא המתאימה לנו, ובמיוחד בשביל הצרכים שאני בא מיד להזכירם).

2. כי הילד שלנו ירצה גם להתקדם. ושוב, אין הוא רוצה להיות אנגלי. הוא רוצה להיות אכר או חשמלאי או איש־סחר, והאנגלית תעזור לו בכל אלה, תשלים את ידיעותיו, תביא אותו במגע עם נסיונות העולם. למשל, האנגלית תתן לו ספרי־שמוש במבחר רב. אמנם יש כאלה בעברית, ואין ספק שחלק חשוב מעבודתנו צריך להיות חבור ספרי־שמוש טובים במקצועות התועלתנים כגון אלה שהזכרתי. אך מלבד ספרי שמוש יסודיים ונוסף עליהם יהיה צורך בהשלמות המדעים מתפתחים בכל יום, ותגליות, הן באשר לעובדות והן באשר לשיטות, מופיעות בכל זמן ועידן. הרי הצורך השני בשביל לימודי האנגלית: הידיעה עד כדי קריאה בספר מקצועי.

3. אך הילד שלנו אינו רק עובד לשם פרנסתו; ואף אינו בודד. אחרי שגמר את עבודתו רוצה הוא להשתעשע, ומלבד חייו הפרטיים הוא לוקח חלק בחיי הצבור. וגם במדור זה של דיונינו אל נא נלך בגדולות. נקח שוב משל פשוט. הוא קורא בעתון, ובתוך העתון ומתוך העתון נודע לו על מציאותו של עולם שהוא רחב מעולמו וחשוב בשביל עולמו. או הוא הולך לקולנוע ורואה — אך מה שהוא רואה שם לא כדאי לדבר עליו כאן. אבל הוא רואה שם משהו, וכל ההטפות שלנו לא תועלנה למנוע ממנו הליכה וראייה זו. והוא לא רק רואה. הוא גם שומע והסרטים בעברית מועטים. אמנם ניתן גם תרגום עברי בצד, אך אזנו קולטת את המלים הנשמעות; ומלים אלה אינן בעברית, והילד מוכרח לשאול: „מן הוא?“ וכמו־כן העתון, ויהא גם העברי ביותר, אינו אלא, בחלקו הגדול, לועזית באותיות עבריות. „הקבינט מתפטר“ — ומה זה „קבינט“? „יש ויכוח בבית הלורדים“ — ומהו „לורד“? „הפרזינט נבחר עוד פעם, על אף התקדים המכריע של ג'ורג' ושינגטון“ — מה זה „פרזינט“, ומי הוא „ג'ורג' ושינגטון“, ומדוע יש בחירות, ומדוע לא ייבחרו הפרזינטים עוד פעם ועוד פעם? אפילו אם נרחיב את השמוש בעברית עד לאין

שיעור לעומת השמוש של היום — והרחבה זו הכרחית; אפילו אם נחבר ונדפיס ספרי מבוא וספרי יסוד בכל המדעים וההיסטוריות — וגם חובה זו מוטלת עלינו; מסופקני אם נוכל להגיע למדרגה כזו עד שלא נהיה זקוקים ללועזית, ואני מתכוון לא לאנשי המדע אלא לאיש הפשוט, הילד ההולך וגדל בישוב שלנו, הן הכפרי, והן העירוני.

שרטטתי באופן קל מאד את שדה הצרכים המעשיים הגלויים. יש צרכי פרנסה ויש צרכי נופש ויש צרכים חברתיים; ולכל הצרכים האלה, המורגשים בכל שכבות העם, כאן יותר וכאן פחות אך במדת־מה בכל מקום, נזקקים אנו ללועזית. העברית חשיבותה במקומה עומדת ובמקומה תעמוד; אך דרושה לה השלמה. השלמה זו צריכה לבוא מן החוץ, מלשון־משנה, לשון־עזר, זרה. אני בא לנקודתי העיקרית השניה. הנחתי שבשבילנו אין לשון־משנה זו יכולה להיות אלא אנגלית. לזה יש סבות עמוקות, ולא רק זו שהמשלה המנדטורית ממשלה אנגלית. אילו היה זה הכל, אפשר היה לומר — אולי — שנוכל לוותר על רכישת האנגלית. אחד מחברי הנכבדים טוען ככה: „אין לי כלום נגד האנגלית; אך מפני שהיא שפת הממשלה המנדטורית יש לה כח־משיכה ענקי משלה. נגד כח זה עלינו להלחם, שהרי כרוכה בו סכנה לעברית. נלמד אפוא כל לשון אחרת מלבד האנגלית; או, אם נלמד אנגלית, נלמד גם לשונות אחרות, שוה בשוה, וכך לא נסיף לאנגלית יותר מהמשקל המיוחד שיש לה מכבר.”

טענות כאלה שומעים אנו בכל יום, אם כי על־פי רוב לא בצורה ברורה כל כך. מצד אחד אומרים: „למה לנו אנגלית? למה לא צרפתית, או גרמנית, או רוסית?” מצד שני: „למה אנגלית בלבד? למה לא גם צרפתית וגרמנית ורוסית?”

אנסה להשיב על השאלה הקלה קודם.

שואלים: „למה לכוף עלינו אנגלית בלבד? וכי אין לשונות אחרות בעולם? ומה זכתה האנגלית שתהא בעלת מיופוליון בכת־ספרנו? נניח שכל מה שאמרתי עד כה נכון. נסכים שיש צורך בלשון זרה, בשפת־מילואים. אך אם בכך רצוננו, נשיג את המטרה ע״י הרבה שפות דוקא. אם יוצא ילד לאויר עולמנו הלא ישמע באזניו את הדן של שבעים לשון, לא של לשון אחת בלבד; ולמה יהיה קקיר אטום לכל דוברי לשונות־חוץ מלבד דוברי לשון אחת? ואם לגבי הדבור כך, לגבי הקריאה לא כל שכן! הלא ספרויות אחרות, גם יפות וגם משושיות, יש בכל לשון, ולא באנגלית בלבד.”

תשובה מספקה להשגה זו היא שנטל העבודה בבית־הספר גדול כל כך עד שאין זמן ללמוד יותר מלשון אירופאית אחת. אך אסור גם לשכות את הכלל החנוכי הקובע שמוטב ללמוד דבר אחד כהוגן, מלנסות ללמוד הרבה דברים שלא כהוגן. עצם הריכוז על לשון אחת יפתח את אפים השכלי של תלמידנו, כמו שהפיזור על לשונות רבות יקלקל אותם. אמנם נכון שהיהודי האירופאי היה מטופל בלשונות רבות. ואולם ספק אם הדבר היה לטובתו — זכה ברוחב אך הפסיד בעומק. אך יהא כך או יהא כך, דורנו אנו הבא מחוץ־לארץ הולך, ועלינו לדאוג לדור החדש הגדל כאן; ודור זה צריך להיות בריא גם בגופו וגם בנפשו. בכלל נשקפת לנו במזרח סכנת הלבנטיניות, והתרופה היחידה נגד הלבנטיניות היא העומק בניגוד לרוחב. נסכים נא איפוא לוותר על ריבוי הלשונות ונלך בדרך הריכוז והצמצום.

לשון אחת אפוא — אך למה אנגלית דוקא? אני בא לענין יסודי, והוא המפנה החדש של ההיסטוריה הישראלית, מן התלות ביבשת אירופה שנמשכה אלפים שנה ויותר, אל התלות בארצות הדוברות אנגלית. דבר זה אינו תוצאת המלחמה. זה התחיל דור שלם לפניו, כשהכריזה אירופה המרכזית והמזרחית מלחמת תנופה על היהודים וניסתה לאבדנו מן העולם. מתוך הצרות האחרונות שלנו שוכחים אנו את מאורעות המאה שעברה, שפרים הבולט היה ההגירה מגרמניה ומהונגריה ומפולניה ומרוסיה לשני הכיוונים, לארצות הדוברות אנגלית ולארץ־ישראל. אירופה התרוקנה מחלק הגון וחשוב של עמנו כמה דורות לפני הופעתו של היטלר, ומקומות־המקלט החדשים היו מחוץ לאירופה והם הם עכשיו מרכזי היהדות החדשה. ואל לנו לבזו ליהדות זו או ליהדות אלה. זה מה שיש לנו. זהו הגרעין שעלינו לטפח ולפתח, ואסור לנו לזלזל בו.

ושבו, אינני הולך בגדולות. תשאלו את עצמכם מנין מקבלות הקרנות הלאומיות את סיוען עכשיו, ומנין, לפי המשוער, יקבלו גם להבא. לאילו ארצות יוצאים שליחינו; עם מי מקושרים אנו קשרים משפחתיים, ספרותיים, מסחריים, מדיניים ודיפלומטיים? התשובה בכל מקרה אחת היא, עם הארצות דוברות אנגלית. אפשר בעל־כרחנו, אפשר בל־כרחנו, אפשר ברצוננו, אפשר

שלא ברצוננו — כך העובדה. נלחם אתם, נעשה שלום אתם — אתם אנו. בהם תלוי גורלנו. מרכז הכובד של עתידנו באנשי לונדון וניו־יורק ויוהנסבורג, הן הגויים, הן היהודים.

ואולם — ודבר זה ברור לכל מי שמסתכל בבמת ההיסטוריה שלנו של היום — מועטים מאד המנהיגים שלנו המכירים את העולם האנגלו־סכסי. הרוב הגדול גם של מנהיגינו וגם של מורינו וגם של המון העם נתחנך על ברכי היבשת ומושגי היבשת; ומושגי היבשת — אפשר כשהם לעצמם הריהם מצויינים, אך אין זאת השאלה — מושגי היבשת ודרכי מחשבתם של אנשי היבשת זרים ומזורים ואינם מובנים לעולם האנגלו־סכסי. זהו הרקע הכללי של עמדתנו התרבותית והמדעי־אנשינו סופגים תרבות ודרכי מחשבה אחרות, תרבות ודרכי מחשבה נגדיות.

הדברים אמורים, כמו שנסיתי להראות, על הרקע הכללי של ההיסטוריה שלנו; אך לנו חשוב גם דבר אחר, והוא המצב שלנו עכשיו בארץ. חוסר זה של מבני התרבות האנגלית ודרכיה מורגש במיוחד כאן. ואף־על־פי שאין דעתי שנוכל לגדל דור שברגע אחד יתאים את עצמו לתפקידנו החדש, ברור לי שהכרת מציאותו של התפקיד החדש מוכרחה לחדור לתוכו של הנוער. כשיכירו את המצב, יסתגלו. כשנכיר אנו את המצב, נסתגל; ומוכרחים אנו להסתגל. התבוללות? היו תקופות אחרות כאלה, תקופות שהתפארנו ומתפארים אנו בהן. הלא התקופה התלמודית, התקופה הערבית, התקופה הגרמנית של צ'ונץ ושיינשניידר, אפילו הקבלה והחסידות עצמן, נוצרו במידת־מה לפי דוגמת תנועות ותרבויות בלתי־יהודיות בסביבה. העיקר הוא לדעת מה לקבל ואיך לקבל; ובשביל זה פונים אנו אליכם המורים. עליכם להורות לנו איך לבור את התוך ולזרוק את הקליפה. נעשה כמתקנים שבהם, ונפיק מהם תועלת עצומה בשביל תרבותנו אנו.

שהרי תועלת זו אינה שימושית בלבד. אמנם התועלת השימושית, כמו שנסיתי להראות, גדולה מאד, אך יש גם תועלת רוחנית; ומאחר שעלינו להקנות לנו את האנגלית לשם התועלת השימושית, אל נא לשכוח את התועלת הרוחנית. כמו שמשוררינו בתקופה הערבית למדו דבר חדש מהשירה הערבית ועלידי כך חדשו את פני השירה העברית; כמו שמשוררינו בתקופה החדשה למדו, בדור הראשון מהאיטלקית, ובדורות האחרונים מהגרמנית והרוסית — כך עלינו בדור זה ללמוד מן השירה האנגלית, ועלידי כך נכניס נימים חדשות לתוך שירתנו העברית. והדברים אמורים לא על השירה בלבד אלא על כל שטח היצירה והמחשבה. עדיין לא נתנסינו בנסיון זה של התרבות האנגלית. עכשיו בא הזמן, ועליכם להראות את הדרך כדי שיצמחו מקרקע זה עוד יהודה הלוי, עוד רמב"ם, עוד צ'ונץ. ספר לי בשבוע שעבר מלומד צעיר כמה התפעל מסגנונו הצח של ספר מדעי אנגלי שקרא. אמרתי לו: „עכשיו נתגלה לך תפקידך, והוא לכתוב את ספרך המדעי העברי בסגנון צח דומה“.

*

אני בא לחלק הקשה ביותר שבענייננו, והוא בעית מקום הספרות האנגלית הקלסית בתכנית לימודי האנגלית. השאלה היא: כדי להכיר את האנגלים ואת העולם האנגלו־סכסי, האם הכרחי ללמוד את הספרות הקלסית, הספרות ה„ספרותית“?

לשאלה זו אני משיב בשלילה. אמנם ניסחתיה ניסוח זהיר מאד. אמרתי: כדי להכיר את האנגלים, האם הכרחי הוא ללמוד את הספרות הקלסית. לא אמרתי: האם רצוי. בודאי רצוי, רצוי ורצוי. אך רצוי לחוד והכרחי לחוד; ואינו, לדעתי, הכרחי. ואני אומר (אולי אני טועה) שאינו אפילו אפשרי. תעשו חשבון של הזמן המוצא בכתות הגבוהות של בתי הספר התיכונים ללימוד מחזה משכספיר או שיר ממילטון. דברים אלה אמנם חשובים הם, אך בשביל תלמידינו הריהם בחזקת סוגיה חמורה מאד וספק אם השכר שוה. (אינני מתנגד לטורח, כל טורח טוב; אלא הזמן יקר.) כמוכן יש ספרות קלסית וספרות קלסית, ואפילו בספרות הקלסית יש דברים טיפוסיים הניתנים לתפיסה מהירה. לקט הגון (לא עמודים בודדים) מחיי יונסון היה נותן לתלמידים גם הנאה וגם הבנה וגם חומר למחשבה בכלל. ממילטון — נדמה לי — אינם מקבלים לא זאת ולא זה; או אולי נכון יותר לומר, הטורח שבלמוד זה אינו מרשה לא זאת ולא זה. אנו לועגים למליצות של דור המאספים שלנו. מליצותיו של מילטון הריהן אותו סוג. ואולם ההבדל הוא שמליצות המאספים לקוחות מן התנ"ך, והיינו צריכים לדעתן גם בלאו הכי; ואילו מליצותיו של מילטון מקורן בספרות היונית והלטינית שאין לנו צורך לדעתן. אני מציע אפוא ככלל למתכני התכניות שבשביל תלמידי בית־הספר שלנו הספרות האנגלית צריכה להתחיל לא מהמאה השבע־עשרה אלא מהמאה השמונה־עשרה.

ואולם יש ספר אחד מהספרות האנגלית הקלסית, והוא מהמאה השבע-עשרה דוקה, שאני ממליץ עליו מאד. ספר זה הוא התנ"ך האנגלי.

ואין זאת הלצה. אנו שותפים לאנגלים, והאנגלים גם שותפים לנו, וכתב-החזוה בינינו הוא התנ"ך. סה לי פעם יהושע גורדון ז"ל מהסוכנות על פגישותיו עם קצינים אנגלים בצבא ובמיוחד עם קצינים גבוהים — ומי כגורדון נפגש אתם. הוא נסע אתם תמיד ותנ"ך בידו, כי הקיפו אותו בשאלות על התנ"ך. כולנו זוכרים את הרושם שעשתה על ועדת פיל בשעתה תשובתו הקולעת של מר בן גוריון. חברי הועדה התלוננו על כך שהיהודים דברו על ההצהרה הידועה כעל התנ"ך. השיב בן-גוריון שליפך התנ"ך הוא ההצהרה שלנו. נאומו הראשון של צ'רצ'יל ברדיו לעולם לפני שלוש שנים הסתיים בדברי התנ"ך. לוי ג'ורג' ובלדווין הצהירו פעם אחר פעם על אחיזתם בתנ"ך, ובה רק אישרו עובדה יסודית בחינוך האנגלי ובתרבות האנגלית. קראו את האוטוביוגרפיה של הגב' ווב, העסקנית החברתית המפורסמת שעל פטירתה בגיל של שמונים וחמש הודיעו בעתונות של היום, ותראו איך השפיע התנ"ך עליה ועל סביבתה. אילו הופענו לפני האנגלים כעם התנ"ך, היינו מצליחים יותר אפילו בוועדות פוליטיות; אך גם מנקודת מבט תרבותית וחברתית אין לנו קנין חשוב יותר ממנו. ובתנ"ך נוכל להתאחד עם האנגלים בלי חשש של התבוללות מצדנו. להיפך — וזאת עלינו לזכור תמיד — ההתבוללות מצדם. יש פרק מפורסם בהיסטוריה של גרין על השפעת התנ"ך שלנו על העם האנגלי, פרק שבו הוא מציב על המפנה היסודי והקיים בפיתוח אפיו של עם זה הנגרם על-ידי ירושת אבותינו. נדע עובדה זו; נעמוד עליה; נשתמש בה.

ובכן אני מציע בבתי-ספרנו למוד התנ"ך האנגלי. בו ילמדו ילדינו אנגלית ממשית, האנגלית שבנתה את העם האנגלי ואת אופיו ואת תכונותיו; ובו ילמדו גם את נקודת-החבור בינינו ובין העם ההוא. והכל בקלות, כי הלא המקור ידוע, ולא יהיה צורך בביאורים ארוכים ולמדניים כמו שיש צורך כשלומדנים את מילטון. מילטון יחכה; ואף אם לא נגיע אליו, אין דבר בתנ"ך ניתן העיקר.

אני גומר סעיף זה בהערה הכללית שטעות ללמד אנגלית דרך מה שנקרא כרגיל ה"ספרות" האנגלית בלבד. יותר הגיוני ויותר פורה ללמד אנגלית דרך הדברים הנצרכים לנו מפני שהם חסרים לנו עדיין בעברית — ספרי ביוגרפיה והיסטוריה ומדע, למשל, ולא תמיד שספיר ומילטון. בזה צודקים וצודקים הדוגלים בשיטת "האנגלית היסודית" כדי ללמד יש לענין; ומענינים אם מביאים את חומר הלימוד בקשר עם צרכים מורגשים.

*

אסכם במלים קצרות.

1. האנגלית בשבילנו תופסת בהכרח את מקום הפתח לעולם הרחב, ודרך פתח זה יגיניו ילדינו לעולם הרחב. מכאן התכלית השימושית של הלשון האנגלית והצורך לקרוא ולכתוב, ולענין בספרות מקצועית. תכלית זו וצורך זה הריהם בין-לאומיים, ואין להם קשר עם התרבות המיוחדת לאנגלים או עם עמדתנו המיוחדת כלפי האנגלים. הם חשובים בכל ארץ קטנה — יוון, מצרים, יוגו-סלביה וכו' — בעלת תרבות לאומית משלה, שהרי כל ארץ כזו זקוקה, נוסף על התרבות הלאומית שיה, גם לבוא במגע עם העולם הבין-לאומי.

2. אולם בשבילנו, מטעמים היסטוריים, תופסת האנגלית גם מקום מיוחד. היהדות בכלל תלויה עכשיו בארצות הדוברות אנגלית, ואנו כאן בארץ תלויים בממשלה מנדטורית שאף היא אנגלית. לפיכך נוסף על הצרכים הבין-לאומיים שממלאה בשבילנו האנגלית, עלינו לנסות להביא את האנגלית כתרבות מיוחדת, ואת האנגלים כסוג אנשים מיוחד.

3. אם נלמד אנגלית באופן הוגן, אין לפחד מפני התבוללות. ראשית, היתה השפעה מפרה של התרבויות הזרות על התרבות שלנו במשך כל ההיסטוריה של עמנו. שנית: יש נקודת-מגע עיקרית בין תרבות ישראל ותרבות אנגליה שהיא יכולה לשמש נקודה משותפת ועיקרית לשתיהן, והיא התנ"ך. שלישית: בלאו הכי לא ניפטר מן האנגלית. מוטב איפוא שנכניסנה לפנינו ונשפיע עליה, משנעמידנה בחוץ ונכריחנה להראות את כל כוחה נגדנו. עלינו — ז"א עליכם, מורי האנגלית — ללמוד ליהד אותה.

*

וכאן הייתי צריך לסיים, אך מרגיש אני שחסר משהו. חסר העיקר. האנגלית והתרבות האנגלית תוכל לתת לנו ספרים שימושיים טובים; האנגלית תוכל להרשות לנו לדבר עם מר

צ'רצ'יל או פרנדינט רוזולט. אך למה לנו ללמוד דברים מקצועיים או לדבר עם מנהיגים מדיניים, אם אין לנו חיים, או אין לנו התקוה לחיות, חיים של ממש? והיום באין האנגלו־סכסים והתרבות האנגלו־סכסית אין לנו כיהודים אפילו התקוה לחיות.

אין אני עוסק בתעמולה, וגם אין אני שוכח את הספר הלכן. אך לדאבוני נעשתה שיגרה אצלנו לזכור ולהזכיר מה שהאנגלים לא עשו בשבילנו, ולשכוח מה שהאנגלים עשו ומה שיכולים הם עוד לעשות. אם רוצים אנו שיעשו יותר — ואנו מוכרחים לרצות שיעשו יותר; ואף הם מוכרחים לעשות יותר — אין הדרך הנכונה להכריז על גט פטורין. הדרך הנכונה היא לנסות, ולחזור ולנסות, לדבר אתם ושוב לדבר אתם. זאת הדרך הדימוקרטית, ויש רק דימוקרטיה אחת בעולם עכשיו והיא הדימוקרטיה האנגלו־סכסית. ואנו צריכים לדבר לבני דימוקרטיה זו בלשונם הם ובלשונת היא. נברח ממנה אליהם. אך איך נוכל לעשות זאת אם לא נשמע שפתם ונרד לרוחם ונבין לדעתם? אם הם בוגדים בעצמם וחוטאים לנפשם, נגיד זאת בפניהם. יבוא היום וישמעו.

והם הם היחידים שישמעו. עלינו לשנן לילדינו את האמת היסודית שיש עכשיו בעולם שתי שיטות מדיניות, ושתים בלבד. האחת מרשה רק לבעליה לחיות, השניה מרשה לחיות גם לאחרים. על צעירינו — אך למה אומר „על צעירינו“? הלא מוטל על כלנו — להכיר ולהודע דבר יסודי זה כי בו תלי עתיד העולם ועתידינו. נושאי התרבות האנגלית הריהם עכשיו מצפון העולם. מצפון זה אנו היהודים פעם יצרנו. אך הם יורשינו. נטען־נא לפניהם בזכות־אבות זו; אך רק לפניהם, ובזכות זו, נוכל לשפון בכלל.

זאת ולא אחרת הנקודה העיקרית בלימודי האנגלית היום. אפשר שהאנגלים עצמם אינם מבינים זאת; אפשר ואפשר, כמו שאמרתי, שהם לפעמים גם חוטאים בנפשם. אך עלינו להבין זאת, והבנה זו צריכה להיות הבסיס של כל אמציכם ולקבוע את הכיוון האחרון של הלימודים שאתם מלמדים. איך תעשו זאת? — אך הענין בידיכם, בידי המומחים העובדים בפנים. אני, העומד בחוץ, סיימתי.

ש ת פ ו ש ל מ ו צ ר ט *

מאת א. הרמוני

א.

ספר זכרונותיו של לורנצו דה פונטה, המונה לפני בתרגומו הצרפתי (** מעלה לפנינו את דמותו של שותף ועוזר למוצרט, של מהבר הליברטות לאופירות המפורסמות: „חתונתו של פיגרו“, „דון זואן“, „קוזי פאן טוטי“, של בן ישראל, שנתגלגל כמה וכמה גלגולים לפני מתן האמנסיפציה ליהדות המערב, של ידיד כביכול לקונובה. יש בפרשת־חיים זו כדי ללמד...

אף על פי שהוא מכונה „דה“, אין פונטה מאבירי איטליה וממיוחסיה. הוא נולד ב־1749 למשפחה יהודית קונגליאנו בגיטו שבצינידה־העיר (כיום: ויטוריו־ויניטו). אביו היה סנדלר. כשמתה עליו אשתו הראשונה שם קונגליאנו הסנדלר עינו בנערה קתולית — ונשא אותה לאשה. המיר את דתו. הוא הכניס תחת כנפיו דתו החדשה גם את בניו, וכנהוג זיכה ההגמון של צינידה, לורנצו דה פונטה. אבי־טובל של המשפחה הזאת, את בכורה־המשפחה, עמנואל, כתב הזכרונות. בשמו (שמות שני אחיו: ברוך וחנניה) וכך נהפך עמנואל קונגליאנו בן יום אחד ללורנצו־דה־פונטה.

בן ט"ו היה עמנואל־לורנצו כשנעשה קתולי. ההגמון אמצו כבן ומסר אותו ואת אחיו לחנוך למדרשה הדתית של עיר־מרעיתו. כשגמר את חוק־למודו בסמינריון, היה לכומר. עמנואל — לורנצו יצא מושלם בידיעת הלטינית והאיטלקית, ולמד גם למשוך בעט־סופרים מהיר; ביחוד אמן את כשרונו לחרוז חרוזים ועל שום קלות מלאכתו ראה את עצמו כשורר מחונן. בהמצתו

(* למאת 150 שנה פטותו של מוצרט. נתאחר טיבות טכניות.

Lorenzo da Ponte, librettiste de Mozart Mémoires 1749—1838, Etid. Henri Jonquières, Paris.